har brudt monopolen på disse funktioner, er 'avisen' – forstået som et organiseringsprincip for de daglige nyheder – fortsat en væsentlig orienteringskilde i mediebrugernes dagligdag. Om det så er i den traditionelle trykte form eller i en nyere elektronisk udgave, så er 'avislæsning' stadigvæk af afgørende betydning for mediebrugernes information om aktuelle sager, for deres deltagelse i den demokratiske debat og for bekræftelsen af deres sociale tilhørsforhold. Den daglige 'avis' er et produkt, kun de færreste vil kunne undvære. Et produkt, man ser frem til som en tryk forklaringsramme om dagens mange og modstridende hændelser eller som en relevant dramatisk iscenesættelse af samme; et produkt, som både beroliger ved sit overblik og pirrer med en daglig dosis små overraskelser.

I dette nummer om avisanalyse ligger fokus ikke på de medicøkonomiske, makrostrukturelle eller industrielle faktorer, der påvirker nutidens avisdrift eller -læsning. Interessen gælder derimod avisen som en af hverdagens vigtige brugsgenstande, f.eks. som en beretning, der fra dag til dag opdaterer læserne om det hændte, og derved bekræfter, at det velkendte dybest set endnu er intakt. I det øjeblik læses avisstoffet ud fra forskellige metodiske tilgange: Ud fra historiske, visuelle, diskursanalytiske og modtagerorienterede indfaldsvinkler. Desuden behandles en række for læserne væsentlige stofområder og udtryksmæssige forhold, som

dog endnu er relativt upåagtede i dansk medieforskning: Lederen, sport, rådgivningsstof, layout.

Temanummeret indledes af *Ulrik Lehrman*, der i en forskningshistorisk oversigtsartikel ser på dansk medieforskningens interesse for avisen. *Martin Eide* giver et signalement af nordens største avis, den norske tabloidavis *Verdens Gang*, populært kaldet VG. Den historiske baggrund for avisens fortsatte succes i en tid med dramatisk nedgang i læsertal belyses ved at se nærmere på VG's journalistiske kendetænk: Servicejournalistikken. Et væsentligt konkurrenceparameter for dagbladene har altid været sportsstoffet. *Kirsten Frandsen* viser i sin artikel, hvordan to danske dagblade søger at tilpasse deres journalistik til en situation, hvor tv-mediet er blevet den helt store konkurrent. En forskningsmæssigt forholdsvis overset men politisk væsentlig genre: Lederen, tages op i *Torben Vestergaards* artikel, og temasektionen afsluttes med *Bruno Ingemans* artikel, der giver et analysemetodisk opspil til at se nærmere på avisens udtryksside: Layoutet.

Nummeret afsluttets med en back page-artikel af *Morten Blichmann*, der ser på den danske dagbladskrig ud fra en markeds-mæssig synsvinkel, og endelig bringer vi, som sædvanlig, en række anmeldelser.

Red.

Avisanalysens status

Af Ulrik Lehrmann

Selv om avisen længe har været det dominerende massemedie, er avisanalysens bidrag til dansk medieforskning både af nyere dato – knap 30 år – og forholdsvis beskeden af omfang. Artiklen giver en oversigt over avisanalytiske tilgange siden Niels Thomsens banebrydende disputats i 1972. Den belyser de forskellige dimensioner, temaer, metoder og ideologiske perspektiver, som avisanalyse har taget afsæt i. Dermed vises der, hvorledes 1970'erne var avisanalysens helt store årti, ud fra hvilke præmisser den dengang dyrkedes, og hvad der fortsat har værdi i disse bidrag. Men artiklen viser også, hvordan aktuelle tilgange kan sætte standarden for kommende avisanalyser.

I 1948 skrev Hakon Stangerup i en status over dansk pressehistorie, at »man kan ikke påstå, at den danske pressehistorie har været plejet med nogen påfaldende energi« (Stangerup 1948: 83). Tyve år senere kunne Max Kjær-Hansen i en lignende oversigt over presseforskning i Danmark melde, at »som videnskabelig disciplin er presseforskning hverken fast- eller veldefineret« (Kjær-Hansen 1968: 81). Og spørgsmålet er så, hvor meget der er sket siden da?

Medieforskningens historie i Danmark er ikke lang, og når det drejer sig om avisanalyse overraskende kort i betragtning af, at der er blevet udgivet aviser eller i det mindste avislignende publikationer i over 300 år. Det er faktisk først i løbet af de sidste 30-40 år, man har kunnet ane de svage konturer af, hvad en avisanalyse kunne være. Når det forholder sig sådan, skyldes det ikke, at avisen som politisk og kulturel faktor som sådan har været underkendt. Fra såvel politisk som kommercielt hold har der gennem de sidste 150 år været investeret mange penge og megen energi i den danske dagspresse. Når en mere systematisk analytisk beskæftigelse med dagspressen alligevel syner af så lidt, skyldes det snarere, at dens særlige virkefelt har haft svært ved at blive indfanget inden for de foreliggende videnstraditioner.

Inden for historie- og samfundsvidenskaben har man nok arbejdet med aviser, men kun i begrænset omfang gjort avisen til emne for en selvstændig behandling. Bortset fra Niels Thomsens pionerindsats med kortlægningen af *Dagbladskonkurrencen 1870-1970* (1972) har aviser været noget, hi-

storikeren anvendte som kilde til primært sider af den politiske historie. Inden for litteraturhistorie-skrivningen udgjorde en effektiv afgrænsning over for populærkultur og massekommunikation i mange år en uoverstigelig barriere for evt. inddragelse af avisen som en tekst i sig selv. Først med litteraturvidenskabens løsrivelse i slutningen af 1960'erne fra en ensidig forankring i en dannelseskulturel traditionsoverlevering og i takt hermed en bredere teksthistorisk orientering og først med introduktionen af offentlighedsteoretiske og mentalitetshistoriske tilgange i 1970'erne inden for såvel historie- som litteraturvidenskaben blev avisen som et selvstændigt historisk felt synliggjort. Ved at sammenligne bindene om tidsrummet 1850-1950 i Politikens *Danmarkshistorie* og Politikens *Dansk litteraturhistorie* fra 1960'erne med Gyldendals/Politikens *Danmarkshistorie* og Gyldendals *Dansk litteraturhistorie* fra 1980'erne kan man fornemme denne forskydning. Men kun fornemme, fordi belysningen af avisens og de øvrige mediers rolle fortsat fylder utroligt lidt i disse brede historiske fremstillinger, selv om avisen gennem de sidste hundrede år har været en uomgængelig del af danskernes hverdagskultur.

Nu kunne man måske forvente, at den deciderede medieforskning havde ydet et vægtigt bidrag til avisanalysen. Men med skam at melde må man indrømme, at medieforskningen også er et barn af sine egen tids dominerende mediemæssige udtryksformer. I dansk medieforskning har de elektroniske visuelle medier i særlig grad tiltrukket sig

opmærksomhed, mens den daglige avis er blevet stedmoderligt behandlet.

Her kunne artiklen så stoppe – resten er tavshed. Det er imidlertid heller ikke hele sandheden. Selv om der inden for dansk medieforskning ikke eksisterer en udfoldet tradition for avisanalyse, er avisen trods alt ikke noget helt ubeskrevet blad. Det er da de foreliggende former for indskrivning af avisen, der vil blive belyst nærmere i det følgende.

Avisanalyse – et spørgsmål om genreform?

I megen beskæftigelse med aviser er avisanalysen i realiteten forudsat. Kendskabet til den eksisterende avisbestand på et givet tidspunkt er ganske enkelt blevet opfattet som så selvindlysende, at der ikke har været grund til nærmere at redegøre for eksempelvis karakteren af de respektive avisers stofformidling, deres journalistiske former, deres sociale og kulturelle funktion. Det gælder f.eks. nogle af de mere principielle betragtninger over avismediet, som findes i H. Martensens *Den christelige Ethik* (1878, Bd. III, § 86-88), hvori han belyser pressens rolle i forhold til »den offentlige Mening« i form af refleksioner af følgende type: »I den indre Politik er saaledes Folkerepræsentationen, naar den er ordentlig sammensat, en høiere Instans end Pressen. Men under det angivne Synspunct have Pressens Udtalelser deres Betydning som et Moment i den hele Bevidstheds- og Tankeproces i Forhandlingen om de offentlige Anliggender« (s. 261). Længere end til en almen rammebestemmelse af sider af pressens samfundsmæssige funktion rækker den slags overvejelser imidlertid ikke.

Megen *aktuel kulturkritik*, der har haft avismediet som emne, er af samme karakter. Når f.eks. C. Lambek i 1906 harcelerere over,

at Aviserne vænner Folk af med at tænke selv. Ligesom man faar daarlige Tænder af at holde sig til lutter Fødevarer, der ingen Tygning kræver, saaledes svækker man sin Tankekraft, blødgiggør sig sjæleligt, ved at fylde sig med Tankestof, som serveres i tillavet Form og nærmest vægrer sig imod yderligere Behandling (C. Lambek 1906: 143-44)

så lyder det helt ud i billedbrugen bekendt. Lambek har da også i tidens løb haft mange efterfølgere inden for den almene kultur- og samfundsdebat, og disse har ligesom Lambek reelt forudsat kend-

skab til og nogenlunde enighed om, hvad der skrives om. Hovederindet i den aktuelle kulturkritiske vinkling af dagspressen har igen og igen været en elitekulturel intelligentsias bekymring over pressens udvikling i forhold til en demokratisk politisk kulturs informations- og debatkvalitet. Indlæg af denne type vidner om avisanalysens relevans, men peger samtidig på dens manglende systematiske udformning.

Mere solid viden om dagspressen foreligger i de *jubilæumsskrifter*, der i tidens løb er blevet udgivet i forbindelse med enkelte avisers eller bladhusers runde fødselsdage (f.eks. *Politiken*, *Berlingske Tidende*, *Jyllands-Posten*, provinsens Stiftstidender). Det er dog karakteristisk for især de ældre af disse jubilæumsskrifter, men også nyere som f.eks. Dyrby og Thomsen 1997, at de ofte er meget lidt tilbøjelige til at belyse fødselsdagens årsag ved andet en redaktør-, oplags-, personale-, bygnings- og maskinparkhistorie, mens egentlig journalistikhistorie og refleksioner over avisens skiftende samfundsmæssige betydning glimrer ved deres fravær. Avisen bliver herved reduceret til anledning til at skrive en succesrig erhvervsvirksomheds historie. Heri ligger samtidig det for en historisk betragtning uheldige i, at det er de længst levendes avisers historie, der kommer til at tegne pressebilledet. Taberne og de uforbrugte muligheder i pressehistorien levnes derved et meget lille råderum, hvilket for en overfladisk betragtning gør pressehistorien til en selvindlysende lineær udviklingshistorie: stadig større aviser, større oplag, mere professionaliseret avisproduktion.

Det kan ikke undre, at den aktuelle debat om dagspressens status og udvikling eller jubilæumsskrifterne kun strejfer sider af det avisanalytiske felt. Men hvad bør avisanalysen da indeholde? Det kan der næppe gives noget fuldt ud udtømmende svar på, men som en slags minimumsafgrænsning af feltet kunne man arbejde med følgende dimensioner. For at belyse avisen som privat erhvervsvirksomhed må avisanalysen belyse *avisproduktionens økonomiske dimension*. Men en avis er jo samtidig meget andet. En avis er også en arbejdsplads med bestemte arbejdsdelinger og arbejdsrutiner. Ikke mindst det journalistiske arbejdes organisering på forskellige niveauer i den redaktionelle proces påkalder sig her opmærksomhed. Arbejdsrutinernes tommelfingerregler, pragmatiske relevanskriterier samt journaliststandens selvforståelse udgør dele af journalistens mentale beredskab – *avisanalysens journalistiske professions-*

dimension. Den færdige avis fremstår da som det redaktionelle resultat af journalistens arbejde med forskellige tekstlige formidlingsformer (reportage, interview, feature osv.). Det kunne man kalde *avisanalysens journalistiske eller journalistikhistoriske dimension*. Avisen er – eller måske især var – en krumtap i den offentlige meningsdannelse i forhold til det politiske og kulturelle liv – avisanalysens offentlighedsorienterede eller offentlighedshistoriske dimension. Avisen er i stigende grad medie for information i almenhed, og ved sine annoncer og diverse former for specialtillæg er avisen i stadig højere grad medskaber af sine læsers fritidskultur – *avisanalysens populærkulturelle dimension*. De anførte dimensioner kan samtidig bearbejdes i et historisk perspektiv.

Den økonomiske dimension og den journalistiske professionsdimension vedrører avisproduktionsens økonomiske fundament og arbejdsorganisering, mens den journalistiske, offentlighedsorienterede og populærkulturelle dimension fokuserer på avisens stofformidling, stofformidlingens form samt læsernes brug af avisen. I hvilken udstrækning disse dimensioner er blevet behandlet i dansk medieforskning vil blive belyst i det følgende. Bortset fra Niels Thomsen har dansk medieforskning som nævnt ikke beskæftiget sig indgående med pressespørgsmålet. Arbejdet med dansk presse kan indtil de seneste år stort set afgrænses til sidste halvdel af 1970'erne, hvor den spæde danske medieforskning forholdt sig dels til omstruktureringen af pressen i provinsen (etableringen af regionale monopolaviser), dels til forsøgene på med afsæt i en venstreorienteret kulturoffentlighed at skabe en alternativ presse (*København, Århus Folkeblad, Avisen Fyn*) og journalistik (gulerodsjournalistik m.m.) – et perspektiv, der f.eks. gjorde det relevant at spejle nutiden i 1800-tallets aktivistpresse (venstrepressen, den socialdemokratiske presse). Heraf følger, at avisanalysen har ligget underdrevet i forhold til de teoretiske og analytiske landvindinger i 80'ernes medieanalyse, f.eks. den stærke inspiration fra den engelske kulturstudietradition. I stedet har de foreliggende undersøgelser enten ligget i forlængelse af en samfundsvidenskabelig tradition for politologisk analyse og kvantitativ indholdsanalyse eller været forankret i offentligheds- og socialisationsteori anno senhalvfjerserne. "Dagbladsprojektet" under ledelse af Anker Brink Lund og Jørgen Poulsen er imidlertid et aktuelt forsøg på at opdatere avisanalysen i forhold til de

seneste 10-15 års intensiverede arbejde med receptionsanalyse inden for dansk medieforskning.

Emnemæssigt kan de avisanalytiske undersøgelser i store træk grupperes i 1) brede presseshistoriske fremstillinger samt historievidenskabelige undersøgelser af en politisk ræsonnerende presses etablering (Thorkild Kjærgaard 1989, Søren Juelstorp 1992 og 1993, Henrik Horstbøll 1996 a og b); 2) den såkaldte kritiske medieforsknings presseshistoriske sonderinger (Frands Mortensen og Jørn Møller 1976, Ulrik Lehrmann 1978, Lissi Ørvad Andersen m.fl. 1980, Frands Mortensen 1981); 3) "Lokalmonopol-undersøgelsen" af konsekvenserne af etableringen af regionale monopolaviser (Arne Ejbye-Ernst m.fl. 1975, Erik Nordahl Svendsen 1979, Flemming Gräs 1977); 4) undersøgelser af sensationspressens socialpsykologiske grundlag (Frands Mortensen, John Mortensen); 5) "Dagbladsprojektets" undersøgelser af avislæsning i provinsen (Jørgen Poulsen 1996a og b, Anker Brink Lund og Jørgen Poulsen 1996).

Den demokratisk parlamentariske linie i dansk pressehistorieskrivning

Den tolkningsnorm, som har struktureret pressehistorieskrivningen, har betonet pressens tætte sammenvævning med de politiske partiers og institutioners historie. Det reneste udtryk for denne tendens findes i Svend Thorsens pressehistorie (Svend Thorsen 1947/1951), hvis første bind er viet »de politiske Bladgruppers Opstaaen og Udvikling indtil 1940«. I dette lys bliver pressens historie til fortællingen om, hvordan den danske befolknings politiske bevidsthed blev vakt, og hvordan pressen bidrog hertil. Konsekvensen af dette synspunkt er, at to presseformer, to tidsrum og to markante politisk historiske begivenheder tildeles særlig opmærksomhed. Det gælder for det første den liberale oppositionspresse i 1840'erne, som ledte frem til 1849-grundloven. For det andet drejer det sig om partipressen, som 1870-1920 organiseredes i det klassiske fire bladssystem svarende til det klassiske politiske fire partisystem (Venstre, Det konservative Folkeparti, Socialdemokratiet, Det radikale Venstre), hvis demokratiske spilleregler blev fastlagt med indførelsen af folketingsparlamentarismen i 1901. Det vil være halsløs gerning at benægte eksistensen og betydningen af disse presseformer, men den tætte sammenbinding af pressen

og kampen for demokrati og parlamentarisme lænker for ensidigt pressen til det politiske liv, og bliver derfor blind for den samtidige eksistens af andre presseformer. I Thorsens fremstilling er 1800-tallets populærpresse således næsten totalt fraværende, fordi populærpressen ikke går op i Thorsens tolkningsnorm.

Tilskæringen af pressens historie efter kampen for demokrati og parlamentarisme i 1800-tallet minder om, hvad historikeren Thorkild Kjærgaard har kaldt 'gårdmandslinien' i dansk historieskrivning (Kjærgaard 1979). Gårdmandslinien betegner en særlig forståelse af gårdmændenes rolle i i første række 1700-tallets historie, men med effekter også for forståelsen af 1800-tallet. I stiliseret form består gårdmandslinien af en tosidet fremstillingsfigur. På den ene side fremstår den undertrykte gårdmand som historiens progressive kraft over for den reaktionære godsejerklasse, mens den samlede bondestand (gårdmænd, husmænd m.m.) på den anden side udgør en harmonisk enhed over for godsejerklassen. Denne fortolkningsnorm har sit udspring i den liberale historieskrivning i 1830'erne og 40'erne, og den blev yderligere befæstet i forbindelse med gårdmændene og Venstres kamp for parlamentarisme under forfatningskampen 1866-1901.

Inden for dansk pressehistorisk forskning kunne man forsøgsvis opfatte *parlamentarisk demokratilinen* som en parallel til gårdmandslinien i historieforskningen. Den har det samme afsæt (1840'erne) og samme konsolideringsfase (sidste trediedel af 1800-tallet). Indholdsmæssigt indebærer den, at forståelsen af pressens grundform etableres ud fra de tidsrum, hvor avismediet er tættest forbundet med udviklingen af demokratiske politiske institutioner. Samtidig fortrænges de presseformer (populærpressen), som ikke i samme grad har del i den almene politiske historie. Og på den baggrund fremstår konturerne af et narrativt skema, hvor enhver bevægelse væk fra grundformen tolkes som symptom på moralsk forfald, opløsning inden for den politiske kultur, kommerialisering inden for mediekulturen. Den almindeligt udbredte, men ganske uhistoriske, opfattelse af, at den danske presse siden *Ekstra Bladets* sejrriige fremmarch fra midten af 1960'erne har bevæget sig ud i et moralsk morads, er et sent barn af denne forståelsesform.

Heller ikke den såkaldte kritiske medieforskning i 1970'erne og begyndelsen af 80'erne kan sige sig fri for bindingen til parlamentarisk demokrati-

linien. Den stærke inspiration fra Jürgen Habermas' offentlighedsteori indebar hovedsagelig en nytolkning af foreliggende viden ud fra offentlighedsteorien suppleret med enkelte empiriske nedslag. P.g.a. offentlighedsteoriens fokusering på mediehistorien i forhold til udvikling af parlamentariske politiske institutioner blev det nok engang enten 1830'erne og 1840'ernes liberale oppositionspresse eller den oppositionelle venstrepressen og socialdemokratiske presse i de sidste årtier af 1800-tallet, der blev gjort til genstand for nytolkninger og/eller selvstændige undersøgelser (Mortensen og Møller 1976, Lehrmann 1978, Ørvad Andersen m.fl. 1980, Mortensen 1981). Herved blev paradoksalt nok den parlamentariske demokratiske linie fastholdt – blot med lidt andre fortegn.

Producentens avis – avisen som økonomisk institution

Med Niels Thomsens disputats *Dagbladskonkurrencen 1870-1970* (1972) fik pressehistorieskrivningen et mere solidt videnskabeligt fundament. Disputatsen udgør sammen med Thomsens og Jette D. Søllinges registrant *De danske aviser 1634-1991 I-III* (1988-91) en meget værdifuld vidensressource samt en grundlæggende analyse af dagspressen som økonomisk institution i løbet af de hundrede år, hvor det firestrengede partipressesystem henholdsvis etableredes og gik i opløsning.

Thomsens stærke betoning af de økonomiske konkurrenceforholds betydning for forståelsen af især pressens udvikling i 1900-tallet indebærer, at han ikke bliver offer for parlamentarisk demokratilinen i dansk pressehistorisk forskning. Niels Thomsens vinkling af dagspressen går derimod ud på at belyse avisernes konkurrencesituation dels i lyset af de politiske partiers vælgergrundlag, dels i lyset af den interne dagbladskonkurrence inden for afgrænsede udgivelsesområder og i sammenhæng hermed udviklingen af en moderne nyhedspresse.

Dagspressens historie i efterkrigstiden var i meget høj grad historien om den store avisdød, dvs. historien om hvordan en enkelt avis udkonkurrede de øvrige lokalaviser og blev enerådende m.h.t. lokal nyhedsformidling og politisk debat inden for et afgrænset geografisk område. Grunden til dette forløb blev lagt allerede i mellemkrigstiden, og afgørende for konkurrencens udfald var avisernes evne til på én gang at vinde konkurren-

cen om annoncørernes og læsernes gunst. Det er denne proces, Thomsen analyserer frem til 1970 og mener er karakteriseret af et bestemt mønster, et såkaldt »kumulativt princip«: den bedst udrustede avis, i det øjeblik den frontale konkurrence mellem flere lokalaviser sætter ind, vil overleve, fordi den i kraft af større avisindsats (»mængden, kvaliteten og målretningen af arbejdsindsatsen på standarden i det redaktionelle indhold« (Thomsen 1972: 13) og flere læsere vil tiltrække annoncørerne, hvilket kan give grundlag for en forøget avisindsats, for herved at tiltrække flere læsere, hvilket yderligere vil tiltrække annoncørerne osv. osv.

Kernen i denne selvforstærkende udviklingsproces er imidlertid i sidste ende avisernes evne til at fastholde en stadig større læserskare. Det indebærer, at vejen frem til de lokale/regionale monopolavisers etablering ikke kan forstås uden om moderniseringen af læsernes livsvilkår og den dermed forbundne opløsning af skarpe sociale og politiske skel – et aspekt, der ikke rigtig kommer til sin ret i Thomsens ensidige fokusering på den økonomiske logik i pressens udskillelsesløb over hundrede år. Thomsen får således nok funderet den danske avisanalyse, men der er i vid udstrækning tale om en forståelse af dagspressen set gennem den økonomiske direktørs briller. Herved falder en bredere forståelse af dagspressen som led i f.eks. danskernes hverdagskultur til jorden. Hertil bidrager også fraværet af en kvalitativ beskæftigelse med avisens indhold, hvorved et begreb som »avisindsats« tenderer mod det indholdstomme, fordi det hos Thomsen reelt kun analyseres som ressourceforbrug (antal spaltemm., antal journalister).

Journalisternes avis

I 1977 forestod Frands Mortensen og Erik Nordahl Svendsen i tidens fagkritiske ånd udarbejdelsen af en arbejdspladsrapport om journalisters arbejde på en avisredaktion (Eigil Andersen m.fl. 1977). Den færdige rapport, *Ikke et ord om ytringsfrihed*, er et stykke aktionsforskning og et enestående dokument i den forstand, at der gives et kritisk blik på journalistens socialisationsproces. Dem er der ikke mange af i dansk presseforskning. Ved at lade 9 journalistelever berette om deres møde med forskellige avisredaktioners rutiner og normtvang afdækker rapporten karakteren af den mainstream-

journalistik, der dominerer dansk presse og gør de danske avisers journalistik så ensartet.

Journalistrapportens hovedpointe er, at en væsentlig normaliseringseffekt i journalistens arbejde er indbygget i den dominerende genrebrug og i selve den journalistiske arbejdsproces. De mere eller mindre uerkendte og selvkørende rutiner er således krumtapper i journalistens arbejde og i den fremherskende journalistik:

Den gode journalist er ham, der har lært sig de journalistiske genrer. Bruger han dem rigtigt og undlader at blande dem sammen, lever han op til omgivelsernes forventninger [...]. Samtidig sætter genrene ham i stand til at tilfredsstille bladets forventninger om, at han leverer tilstrækkeligt stof, som er færdigt til tiden, handler om sædvanlige emner med rimelige kilder og er vinklet på en læservernlig, men ukontroversiel måde. (Eigil Andersen m.fl. 1977: 173)

Det afgørende er da, at genrene er journalistens mentale værktøj, som dels tjener til at kategorisere, vinkle m.m. den foreliggende virkelighed på en bestemt måde, dels letter journalistens arbejde. Selv om synspunktet ikke foldes helt ud, er journalistrapporten godt på vej til at beskrive avisen som en social institution m.h.t. betydningsproduktion, inden for hvilken genrene udgør en »tavs overenskomst« mellem både kildenet og læsere.

Desværre er denne genreanalytiske indfaldsvinkel kun i meget begrænset omfang blevet fulgt op, til trods for at muligheden for at indfange avisen som betydningssystem netop ligger i et udvidet arbejde med avisens journalistiske formidlingsformer. "Lokalmonopol-undersøgelsen" (Nordahl Svendsen 1979) er et af de få forsøg på at videreføre synspunktet. Heri påvises, hvordan det lokalpolitiske stof i udpræget grad formidles ved hjælp af nyheder med interviews. Når denne journalistiske form vinder frem i takt med afviklingen af de lokale partiaviser og etableringen af lokale/regionale monopolaviser, er det, fordi den gør stoffet mere afvekslende, letter læserens tilegnelse af stoffet, og formelt set muliggør en afbalanceret repræsentation af stridende synspunkter. Journalistikken kan spejle konfliktforhold, uden at journalisten og avisen selv behøver at tage stilling til eventuelle konflikters indhold og årsager. Som journalistisk form modsvarer nyheden med interview da monopolavisernes bestræbelser for at henvende sig til et socialt forskelligartet publikum med lettilgængeligt, neutralt anskuet og ikke for kontroversielt stof.

Avisen i den politiske offentlighed

At aviserne spiller en aktiv rolle i den politiske proces, er en meget fastgroet forestilling. Enhver skåltale om vigtigheden af pressens ytringsfrihed cementerer denne forestilling. Det kan da undre, i hvor ringe grad sammenhængen mellem pressen og det politiske liv såvel historisk som mere aktuelt er blevet gjort til genstand for selvstændig behandling. Den mere overordnede sammenhæng i form af påvisninger af relationer mellem vælgertal og oplagstal er kortlagt i Thomsen 1972, men hvordan finder den politiske socialisering af læserne mere konkret sted på skiftende tidspunkter? For at kunne svare herpå kræves undersøgelser af den måde, hvorpå avisen bidrager til at informere og strukturere sine læseseres forestillinger om den politiske proces. Og hertil er statistiske oplysninger om ombakningen bag de politiske partier i et givet valgområde ikke nok.

Fra historievitenskabeligt hold er sider af avisens rolle i udviklingen af en politisk ræsonnerende offentlighed behandlet i Harald Jørgensen 1944, Thorkild Kjærgaard 1989, Søren Juelstorp 1992 og 1993, Henrik Horstbøll 1996 a og b, Poul Jensen 1971, Ole Stender-Petersen 1978. Bortset fra Ole Stender-Petersens undersøgelse af *Kjøbenhavns-posten* i 1830'erne og 40'erne er det imidlertid karakteristisk for de nævnte fremstillinger, at de belyser avisinstitutionens rammer i form af censurlovgivning, statslig pressestøtte samt den avislæsekultur, der så dagens lys i henholdsvis slutningen af 1700-tallet og 1830'erne og 40'erne, men uden at karakteren af det læste, dets journalistiske form samt bevidsthedsdannende funktion inddrages i nævneværdig grad.

Som allerede nævnt er der inden for historievitenskaben en lang tradition for at anvende avisen som kilde til den politiske historie i stedet for også at betragte den som en selvstændig instans i det politiske liv. Derfor er pressens rolle i den danske befolknings politiseringsproces på paradoksalt vis ekstremt underbelyst. Ikke mindst i partipressens store år fra slutningen af 1800-tallet og frem til Anden Verdenskrig er denne blinde plet i udforskningen af dansk presse iøjnefaldende. Man skal derfor frem til partipressens endelige afvikling i provinsen i forbindelse med etableringen af lokale/regionale monopolaviser i løbet af 1970'erne før avisens rolle i den lokalpolitiske offentlighed bliver sat på forskningens dagsorden.

I "Lokalmonopol-undersøgelsen" (Arne Ejbye-Ernst m.fl. 1975, Erik Nordahl Svendsen 1979) kortlægges detaljeret avisens formidling af den lokalpolitiske offentlighed. På baggrund af en kvantitativ indholdsanalyse af det lokale kommunal-, partipolitiske og arbejdsmarkedsstof i *Aalborg Stiftstidende*, *Herning Folkeblad* og *Skive Folkeblad* oprulles et billede af et stort set selvkørende og ikke særligt modsætningsfuldt politisk og erhvervsmæssigt liv, hvis profil markeres af autoritative kommunale instanser og de lokale arbejdsgivere. Det er således især de borgerlige partier og arbejdsgiverne, som kommer til orde i monopolavisernes kommunalpolitiske stof og arbejdsmarkedsstof. Misforholdet mellem monopolavisernes reelt skæve repræsentation af det sociale og politiske liv uden for aviserne og monopolavisernes socialt brede læsergrundlag indebærer imidlertid ikke, at læserne er utilfredse med den lokale avis. Omkring 50 pct. af læserne mente i 1973, at deres lokalavis »er udmærket«, mens omkring 40 pct. fandt, at avisen »går an«.

Læsernes avis – moderniseringsprocessens modsætninger

Til trods for at aviser læses af læsere, har spørgsmålet om hvad læserne bruger den daglige avis til, været meget lavt prioriteret i dansk presseforskning. Avislæsningen har været forudsat, og er i vid udstrækning blevet analyseret via andre parametre som f.eks. oplagsstørrelse. En kvalitativ tilgang til læserdimensionen er dog blevet taget op to gange på meget forskelligt grundlag og i forhold til meget forskellig avislæsning. Det drejer sig om undersøgelser fra begyndelsen af 80'erne af hvilke læserbehov sensationspressen imødekommer (Frands Mortensen 1979 og 1983, Poul Erik Nielsen 1986, John Mortensen 1977 og 1982, Flemming Mortensen 1984) og en større undersøgelse ("Dagbladsprojektet") fra 90'erne af de lokale/regionale provinsavisers læsere (Jørgen Poulsen 1996 a og b). De to undersøgelser er ikke mindst forskningshistorisk interessante.

Sensationspresseundersøgelserne blev lavet midt i et opbrud inden for dansk medieforskning, hvor traditionen for tekstanalyse opgraderet med socialisationsteori, socialpsykologi og forskellige former for historiske tilgange var på vej til at blive suppleret/erstattet af en positiv interesse for sam-

fundsvidenskabelige tilgange til mediefeltet. På den ene side arbejdedes der således med etablering af tolkningssammenhænge mellem konkrete journalistiske udtryksformer og læsernes socialkarakter. Forsøget på at foretage en receptionsanalyse i dette regie truer imidlertid i betænkelig grad med at kvæle læseren i kategoriale bestemmelser (Poul Erik Nielsen 1986). På den anden side blev der også forsøgt etableret en socialstrukturel beskrivelsesramme med afsæt i tilgængelig statistik til forståelse af avislæsningens funktion for læserne (især Frands Mortensen). Sidstnævnte tilgang er godt på vej til at sprænge den mere regelret tolkningsbase-rede forståelse af læsernes behov – måske en af grundene til at undersøgelsen i dag står tilbage som en torso.

“Dagbladsprojektet”s receptionsanalyse af provinsavislæserne har til gengæld smøget næsten alle teoretiske ambitioner af sig. Teoretisk refleksion er blevet erstattet af metodeovervejelser, hvilket er betinget af, at undersøgelsen som rekvireret forskning skal kunne bruges af opdragsgiverne til at træffe beslutninger på grundlag af. Derfor er gyldigheden af den viden, der produceres, så vigtig. Presseforskningen er blevet voksen og ansvarlig, men også mindre sprælsk.

Ser man på de resultater, de to undersøgelser når frem til, belyser de to sider af samme sag. Sensationspresseanalyserne var interesseret i at af-dække moderniseringen af læsernes livsvilkår som grundlag for forståelse af *Ekstra Bladet* og *B.T.*s voldsomme oplagsfremgang fra midten af 60'erne og fremefter. Undersøgelsen forfølger så at sige moderniseringsbølgen på dens vej fra København og ud i provinsen. Hertil blev udviklet begreber som »bureaukrati« (John Mortensen) og »urbanisering af livsvilkårene« (Frands Mortensen). »Urbaniseringstesen« lyder i al sin enkelhed: »jo mere urbaniseret menneskes livsvilkår er, jo mere motiveret vil de være for at læse og købe *Ekstra Bladet/B.T.*« (Mortensen 1979: 211), hvor urbanisering af livsvilkårene operationaliseres til

stigende fysisk adskillelse mellem arbejde, bolig, indkøb og fritidsadfærd. Stigende tempo i arbejdet, i indkøb og i fritiden. Stigende fremmedstyring i arbejdet og fritidsaktiviteterne. Faldende overblik over egne livsmuligheder. Stigende adskillelse af familiemedlemmerne i døgnets 24 timer (ibid. og Mortensen 1983: 22)

Til trods for de mange væsentlige spørgsmål, der rejses, og det omfattende statistiske talmateriale,

der mobiliseres til støtte for tesen, så forbliver undersøgelsen i dens foreliggende form en diskutere-projektramme, der aldrig når frem til de faktiske læsers konkrete brug af *Ekstra Bladet* og *B.T.*. Det er således betegnende, at Frands Mortensen åbent indrømmer, at den omformning af læsernes behov, der er et centralt moment i urbaniseringstesen, i realiteten er en ubekendt joker:

Vi har ikke præciseret hvilke behov, der er tale om. Det må ske i en kombination af en detaljeret indholdsanalyse og en analyse af læsernes behovsstruktur og deres mulighed for i deres øvrige liv at få denne behovsstruktur tilfredsstillet. (Mortensen 1979: 216)

Det bemærkelsesværdige er da, at der midt i udrødningen af statistiske oplysninger vedrørende sensationspresselæsernes livsvilkår udpeges et genuint kvalitativt indholdsanalytisk felt – en betydnings- og kulturalanalytisk orienteret afdækning af sensationspressens formidlingssystem i relation til dens læsere – som imidlertid forbliver uindløst.

“Dagbladsprojektet”s provinsavisundersøgelse bearbejder for så vidt den samme samfundshistoriske proces som sensationspresseanalyserne – men set fra en provinslærsynsvinkel – og det kommer der en lidt anden historie ud af. På grundlag af tilgængelig statistisk viden og en receptionsanalytisk undersøgelse baseret på 62 kvalitative interviews argumenteres der således for, at til trods for de omfattende omformninger af læsernes hverdagsliv og orienteringsmønstre er der fortsat et markant behov for en avis, der aktivt informerer om lokale forhold og i dialog med læserne bekræfter en lokal identitet.

Som kortlagt i henholdsvis Thomsen 1972, Ejbye-Ernst m.fl. 1975 og Nordahl Svendsen 1979 etableredes der i takt med forandringerne af livsvilkårene i efterkrigstiden en avisstruktur med regionale/lokale monopolaviser i provinsen. I forlængelse heraf er “Dagbladsprojektet” et forsøg på at tage temperaturen på provinsavisens aktuelle tilstand i en tid med fortsat bladdød og faldende dæknings- og oplagstal. Mere specifikt var det undersøgelsens opgave at afveje fordele og ulemper ved en evt. ændring af provinsavisernes udgivelsestidspunkt fra eftermiddag til morgen.

Interessant i undersøgelsen er oprulningen af, hvor lidt vi egentlig ved om avislæsning, og hvor svært det er at få pålidelig viden herom. Jo mere der kradses i de forskellige empiriske spørgemetoder overflade, desto større afgrunde af usikkerhed

og uvidenhed kommer der til syne nedenunder. Undersøgelsens hovedsynspunkt er, at for læserne af lokalaviserne består avisens værdi i formidlingen af det *meget* nære stof, hvilket et stykke ad vejen modarbejdes af journalisternes professionsbevidsthed og den professionalisering af aviskonceptet og journalistikken, der har været kendetegnende for udviklingen af de regionale/lokale aviser gennem de sidste 20-30 år:

Vores hovedpointe er altså ikke, at der mangler købedygtigt publikum, men at de lokale dagblade undervurderer værdien af deres kerneydelser. Ved at satse ensidigt på journalistisk aktualitet snarere end publicistisk nærhed og *oplevelseskvalitet*, møder lokalaviserne den skærpede konkurrence på udebane, hvor de landsdækkende mediers spilleregler gælder.

Sådanne kampe kan lokale og regionale dagblade næppe vinde på abstrakt-almenjournalistisk professionalisme og ny teknologi, men derimod gennem en kontrolleret offensiv, der indebærer produktudvikling af det lokale i tid og rum med henblik på at udnytte hjemmebanefordelene mere aktivt og effektivt, end tilfældet har været i de seneste år. (Brink Lund og Poulsen 1996: 33)

Derfor drejer det sig for provinsens lokalaviser om »at justere nærhedsprincippet fra et ensidigt journalistisk nyhedsblik til et publicistisk perspektiv, der signalerer: Dit dagblad er en aktiv del af dit lokale netværk, som du slet ikke kan undvære at være med i« (ibid.: 32). Undersøgelsens styrke består da i, at den i kraft af sin receptionsanalytiske tilgang kan tage læserne på ordet og på denne baggrund kile en anfægtelse ind i den omvendte provinsialisme, som er fremherskende blandt såvel medieforskere som avisudgivere. Dermed peges der imidlertid samtidig indirekte på, at en nok så relevant vinkling af lokalaviserne og avislæsningen ville være en kulturalanalytisk undersøgelse af opbruddet i livsformer i provinsen gennem de sidste 30-40 år. Et perspektiv, som har vanskeligt ved at komme til sin ret inden for undersøgelsens i sidste ende overvejende samfundsvidenskabelige tilgang.

Sådan kan det også gøres

Gennemgangen af dansk presseforskning gennem de sidste 30 år har udover at demonstrere, i hvor ringe grad avisanalysefeltet har været genstand for en kontinuerlig systematisk beskæftigelse, også

vist, i hvor høj grad samfundsvidenskabelige tilgange fortsat dominerer feltet – trods spredte bestræbelser for ved hjælp af især offentlighedsteori og kvalitativ indholdsanalyse at give arbejdet med aviser en bevidsthedshistorisk og bredere kulturalanalytisk orientering. Der er imidlertid ingen indbygget automatik i denne forskningsmæssige prioritering. Spørgsmålet er da, om avisanalysens dominerende forståelsesform med afsæt i økonomisk analytiske og samfundsvidenskabelige tilgange har skygget for udviklingen af andre tilgange?

Aviserne udgør et krystalliseringspunkt for kultur- og bevidsthedshistorie, men overraskende nok har en sådan forståelse ikke rigtig vundet indpas i dansk presseforskning. Inspiration til et sådant arbejde kan man bl.a. hente i så forskellige fremstillinger som Martin Eides bredt fortællende fremstilling af den norske avis *Verdens Gangs* historie 1945-95 (Eide 1995) og Anker Brink Lunds omfangsrige disputats om den journalistiske formidling af epidemiske sygdomme i de sidste hundrede år (Brink Lund 1997).

Martin Eides erklærede mål er ikke at levere en »intern bedriftshistorie«, men at levere en fremstilling af samspillet mellem »avisen slik den møtte leserne« og »avisens selvforståelse«:

Vi kan ikke se på journalistikken isolert fra markedsmessige overvejelser. Vi kan ikke betragte opplagsutvikling uavhengig av samfunnsutvikling og hele avishusets virksomhet. Sagt på en annen måte: Målet er å bidra til et sosialhistorisk portrett av avisen. Til en forståelse av avisen i samfunnet og samfunnet i avisen over tid. (Eide 1995: 16)

På denne baggrund belyses da ud fra samspillet mellem redaktionelle overvejelser, journalistisk form og norsk politisk historie og kulturhistorie, hvordan *Verdens Gang* blev Norges største avis i efterkrigstiden. Et gennemgående træk er således, hvordan den journalistiske form, læserhenvendelsen og dermed avisens funktion i forhold til læserne ændres over tid i takt med samfundsudviklingen. Der er ikke her plads til at gå i detaljer, men et enkelt eksempel kan illustrere den anlagte synsvinkel og fremstillingsformen. I forbindelse med en omtale af avisens forbrugs- og kvindestof i 1950'erne trækkes der forbindelseslinier til populære radioprogrammers fokusering på »de nære ting«, og forbrugsstoffet sættes i forhold til den første efterkrigstids varerationering:

Nye varer og nye ting finner veien til butikkene etter hvert som rasjoneringsbestemmelsene lettes. I VGs spalter vises utviklingen i form av stoff for den moderne husmor og hennes nye hverdag. [...] Husmorens praktiske blikk i opposisjon mot den upraktiske, men driftige, mann, er typisk i 50-tallets "husmorsak" og populærkultur. Har De noen gang vasket opp hr. Arkitekt? spør Askeland i et fire-spalters førstesideoppslag med tre bilder fra et moderne kjøkken i 1953. (ibid.: 173)

På denne måte indkredses på én gang et særligt stofområde i sammenheng med dels den forståelsesform, der gør sig gældende i behandlingen af det, dels forbindelseslinier til den øvrige populærkultur i samtiden. Hvad kunne der ikke komme ud af en behandling over tid af f.eks. *Information* eller *Ekstra Bladet* i et lignende perspektiv? En sådan analyse kan selvfølgelig ikke bruges til f.eks. medieplanlægning, men henter sin begrundelse fra de samfunds- og kulturhistoriske fortolkninger, den producerer.

Noget lignende gælder for Anker Brink Lunds stofrige undersøgelse af fagpressens og avisernes formidling af smitsomme sygdomme som f.eks. tuberkulose og AIDS gennem de sidste hundrede år. Ikke mindst teoretisk og metodisk er Brink Lunds undersøgelse interessant, fordi den på mange måder kan ses som en modnet og opdateret udgave af den kritiske medieforskning omkring 1980. Brink Lunds tolkningsramme for arbejdet med den offentlige mening vedrørende sundhedsfaglige forhold er således Jürgen Habermas' offentlighedsteori. Herved fastholder han en teoretisk position, som ellers næsten blev usynliggjort i dansk presse- og medieforskning i løbet af ganske få år i 1980'erne, da dansk medieforskning institutionaliseredes og professionaliseredes. Samtidig fastholder han den produktive inspiration fra Michel Foucaults arbejde med institutionaliseringer, italesættelser/diskursive systemer. Med denne "arkæologiske" ballast bliver Brink Lund da i stand til at følge en bestemt diskurs'etablering og forandring i offentligheden over tid.

Brink Lunds genstandsfelt er måske temmelig specielt i forhold til, hvad dansk presseforskning ellers beskæftiger sig med, men det anfægter ikke den principielle værdi af den anlagte synsvinkel. Der skal ikke megen fantasi til at forestille sig, hvorledes andre diskursive systemer og i sammenheng hermed kodificeringen af avisens genrer over tid vil kunne analyseres på lignende vis –

f.eks. avisernes stofformidling i relation til det politiske liv, kulturlivet, kriminalitet og ulykker osv. Resultaterne fra sådanne analyser vil være temmelig mundlamme i forhold til pressens oplags- og dækningstal, konkurrencesituation m.m. Til gengæld vil de i langt højere grad end den foreliggende forskning i dagspressen (jvf. ovenfor) kunne afdekke sider af den måde, dagspressen er med til at formidle og forme vore forestillings- og orienteringsmønstre på. Hvis aktuelle eller historisk anlagte analyser af den journalistiske formidlings betydningssystemer skal blive til andet end skrivebordsfantasier, vil det imidlertid kræve et radikalt brud med de bærende lag i dansk presseforskning. I forhold til den tidligere anførte dimensionering af avisanalysen ville det indebære en intensivering af arbejdet med avisanalysens journalistiske eller journalistikhistoriske, offentligheds-historiske og populærkulturelle dimensioner.

Litteratur

- Andersen, Eigil m.fl. (1977): *Ikke et ord om ytringsfrihed. Rapport om journalisters arbejdsvilkår på danske dagblade*, Århus.
- Brink Lund, Anker og Jørgen Poulsen (1996): *Lokale og regionale dagblade – morgen eller eftermiddag?* Roskilde.
- Brink Lund, Anker (1997): *Smitsomme sygdomme i dansk journalistik*, bd. I-II, København.
- Dyrbye, Holger og Thomsen, Jørgen (1997): *Trolig skildre hvad i verden sker. Fyens Stiftstidende gennem 225 år*, Odense.
- Eide, Martin (1995): *Blod, sverte og gledestårer. Verdens Gang 1945-95*, Oslo.
- Ejbye-Ernst, Arne m.fl. (1975): *Aalborg Stiftstidende i lokalsamfundet*, Århus.
- Gräs, Flemming (1977): *Monopolaviser og lokale nyheder*, Jelling.
- Horstbøll, Henrik (1996a): »«Alting må skrives af enhver». Trykkefriheden som eksperiment i København i 1770'erne«, i John T. Lauridsen og Margit Mogensen (red.): *København – porten til Europa*, København, s. 34-51.
- Horstbøll, Henrik (1996b): »«Hvad hører der til at være liberal». Da liberalismen kom til København«, i John T. Lauridsen og Margit Mogensen (red.): *København – porten til Europa*, København, s. 101-118.
- Jensen, Poul (1971): *Presse, Penge & Politik 1839-48*, København.
- Juelstorp, Søren (1992): »Publikum og den politiske litteratur i Danmark i 1830'erne«, i *Historiske Meddelelser om København*, s. 109-131.
- Juelstorp, Søren (1993): »Den københavnske intelligens og ytringsfriheden i midten af 1830'erne«, i *Historisk Tidsskrift* 93.2, s. 340-368.

- Jørgensen, Harald (1944): *Trykkefrihedsspørgsmålet i Danmark 1799-1848*, København.
- Kjær-Hansen, Max (1968): »Presseforskning i Danmark«, i *Hakon Stangerup paa 60-aarsdagen*, København, s. 81-95.
- Kjærgaard, Thorkild (1979): »Gårdmandslinien i dansk historieskrivning«, i *Fortid og nutid* Bd. XXVIII, s. 178-191.
- Kjærgaard, Thorkild (1989): »The rise of press and public opinion in eighteenth-century Denmark-Norway«, i *Scandinavian Economic History Review* 14, s. 215-230.
- Lambek, C. (1906): *Verdsligt Aandsliv*, København.
- Lehrmann, Ulrik (1978): *Avisen og agrarsmåborgerskabet*, Odense.
- Martensen, H. (1878): *Den christelige Ethik III: Den sociale Ethik*, København.
- Mortensen, Flemming (1984): *Journalistik som oplevelsesforsyning*, København.
- Mortensen, Frands (1979): »Sex og vold – det sælger da hvergang«, *Bidrag* 9/10, s. 209-256.
- Mortensen, Frands (1981): »Om venstrepressen 1866-1877«, i Jørgen Holmgård (red.), *Det grundtvigske bonde miljø*, Ålborg, s. 295-330.
- Mortensen, Frands (1983): »Avislæsernes kommunikationsbehov«, i *Massekultur & Medier* 9, s. 8-58.
- Mortensen, Frands og Møller, Jørn (1976): »Offentlighed og massekommunikation«, i Peter Olivarius m.fl. (red.), *Massekommunikation*, s. 9-70.
- Mortensen, John (1977): »Bureaukrati og sanselighed«, i *Kontext* 34.
- Mortensen, John (1982): »Boulevardpressens vold«, i *Massekultur & Medier* 5, s. 37-77.
- Nielsen, Poul Erik (1986): »Voldsstof – en delikatesse«, i Else Fabricius Jensen og Ralf Pittelkow (red.): *Det ukendte publikum*, København, s. 86-98.
- Nordahl Svendsen, Erik (1979): *Avisen i lokalsamfundet*, Århus.
- Poulsen, Jørgen (1996a): *At læse avis*, Roskilde.
- Poulsen, Jørgen (1996b): *Hvad ønsker læserne?* Roskilde.
- Stangerup, Hakon (1948): »Resultater og retningslinjer i dansk pressehistorie«, i *Det danske Marked*, s. 83-91.
- Stender-Petersen, Ole (1978): *Kjøbenhavnsposten. Organ for »det extreme Demokrati« 1827-1848*, Odense.
- Thomsen, Niels (1972): *Dagbladskonkurrencen 1870-1970*, bd. I-II, København.
- Thomsen, Niels og Søllinge, Jette D. (1988-91): *De danske aviser 1634-1991*, bd. I-III, Odense.
- Thorsen, Svend (1947-51): *Den danske Presse*, bd. I-II, København.
- Ørvad Andersen, Lissi m.fl. (1980): *Massekommunikation og offentlighed. En tekstantologi fra massekommunikationens historie i Danmark 1834-1978*, Århus.

Ulrik Lehrman er lektor ved Center for Nordiske Studier, Odense Universitet

Etterkrigsavisen og hjemmefronten

Af Martin Eide

I denne artikkelen giver Martin Eide et signalement af journalistikken i den norske tabloidavis »Verdens Gang«, populært kaldet VG. Fokus i artikkelen er på VG's historiske udvikling og det, som ifølge forfatteren er blevet VG's varemærke: Servicejournalistik. VG's evne til at knytte journalistikken i avisen til udviklingen i populærkulturen, forbrugerkulturen såvel som til konflikterne i velfærdsstaten fremheves som centrale forklaringer på VG's fortsatte popularitet blandt læserne.

Høsten 1994 kunne 1,4 millioner lesere av den norske populæravisen VG lese at avisen de holdt mellom hendene var Nordens mest leste. Avisens opplagstall lå da rundt 380.000, og dens lesertall hadde nettopp passert svenske og finske lesertallsrekorder. Senere gikk det noe tilbake med avisens opplagstall, før de igjen begynte å øke.

Tabloidavisen VG er en dominerende aktør i norsk presse og i dagspressenasjonen Norge. Sammen med Dagbladet står den som den fremste eksponent for en populærjournalistikk på norsk. Men i internasjonalt perspektiv er disse to avisene knapt rendyrkede populæraviser. Norsk presse kan da heller ikke forstås, som den britiske, ut fra et skarpt skille mellom »Popular Press« og »Quality Press«. I et slikt selskap kan ikke norsk presse vise til verken den ene eller annen ytterlighet. Av gode grunner – deriblant befolkningsstørrelse, små sosiale forskjeller, og en politisk likhetsskilt – har norsk presse aldri blitt preget av et klart skille mellom intellektuelle eliteaviser og hemningsløse populæraviser. Det kan sies mye om Aftenpostens ambisjoner og patos gjennom tidene, men avisen har alltid befunnet seg i en annen divisjon enn f.eks. engelske eliteaviser. Det kan også sies et og annet om VGs løssalgspopulisme, men i det internasjonale selskap det her er snakk om, har avisen framstått som rene søndagsskolebladet.

Løssalgssavisene i tabloid i avislandet Norge skiller seg ikke bare fra engelske og amerikanske, men også fra svenske og danske. VG har lært mye fra Expressen, men har aldri framstått som noen kopi av den dominerende svenske løssalgstabloid. VG har også stått for en annen redaksjonell profil enn den danske populæravisen som ble stor

samtidig som VG, Ekstra Bladet som »tør hvor andre tier«.

»At lese VG samtidig med svenske og danske tabloider er en forunderlig opplevelse«, konstaterte Tom Høyem (1976) etter å ha finlest Expressen, Aftenbladet, Ekstra Bladet, B.T. og Verdens Gang. Han fant VG preget av mye utenriksstoff, inkludert stoff fra de nordiske landene: »Man får en klar fornemmelse af, at VG ikke oplever Oslo som verdens navle.« En annen påfallende forskjell som ble registrert, var VGs konservative seksualmoral, sammenlignet med de øvrige avisene. Videre ble det notert at mye tekst og få bilder hørte med til VGs profil. Kriminalstoffet og kriminalitetsbekjempelse ut fra en konservativ kriminalpolitikk, registreres som en sentralt innslag i avisens redaksjonelle profil. Hertil hører også en bredere kulturdekning enn de andre skandinaviske tabloidavisene, samt grundigere ledere – uten provoserende synspunkter. »...læserens adrenalinsproduktion intensiveres ikke gennem læsningen«.

Felles format og felles salgsform til tross, forskjellene mellom de nevnte løssalgssavisene i tabloid var minst like påfallende som likhetstrekkene. Lite er altså sagt om en avis og dens journalistiske profil ved å karakterisere den som tabloidavis eller løssalgssavis. Den sistnevnte karakteristikken framstår forøvrig i så måte som mer meningsmettet enn den førstnevnte. På norsk grunn er VG og Dagbladet i en klasse for seg mer fordi de har rendyrket salgsformen løssalg enn fordi de trykkes i tabloidformat. Dette formatet er da etter hvert også det dominerende i norsk presse; alt i 1991 ble mer enn 150 av de godt 200 norske avisene trykket i tabloidformat (Høst 1993). Aviser i storformat er ikke pr. definisjon mer seriøse enn aviser som trykkes i tab-